

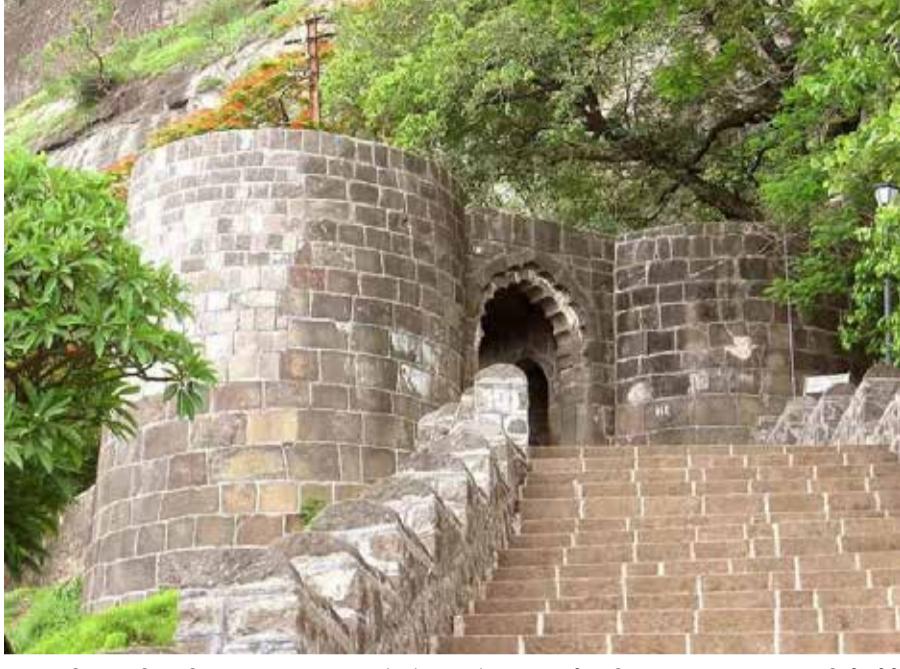
इतिहास, भूगोल आणि प्रेरणादायी वाच्सा : किल्ले दिवनेरी

सह्यात्रीच्या हिरव्यागार कुशीत वसलेला शिवरेरी किल्ला केवळ एक किल्ला नाही, तर महाराष्ट्राच्या इतिहासातील अद्वितीय स्मृतीचिन्ह आहे. जुन्न शहराच्या उत्तरेला उभा असलेला हा गड जणू च्या भूमीचा रक्क बनू शतकानुशतके उभा आहे. इथे प्रत्येक दगड, प्रत्येक कडा, प्रत्येक तट इतिहासाची गाथा सांगतो.

इ.स. सहाव्या शतकापासून अस्तित्वात असलेला शिवरेरी किल्ला महाराष्ट्राच्या इतिहासातील एक महत्वाचा साक्षीदार आहे. सुरुवातीला हा किल्ला एक महत्वाचा लक्षकी ठाणे म्हणून उभारण्यात आला होता. अंतेक राजवटीनी या किल्ल्यावर आपले वर्चस्व गाजले. मात्र, भोसले घाराण्याच्या काळात याला ख्यात्या अथवा ऐतिहासिक महत्व प्राप्त झाले.

१५९५ मध्ये मालोजीराजे भोसले यांच्या ताव्यात हा गड आला. याच ठिकाणी, १९ केब्रुवारी १६३० रोजी, छपरीत शिवाजी महाराज यांचा जन्म झाला. या किल्ल्याच्या साक्षीने त्यांचे बालपण घडले. ज्या किल्ल्यावर एका युगपुरुषाने पहिला शास घेतला, तो किल्ला स्वाभाविकच असामान्य तेज आणि पावित्र लाभलेला ठारतो. बालवयातच त्यांनी राज्यकारभार, युद्धकला आणि मुक्तस्देशिरीचे धेंडे येतेच गिरवले.

शिवरेरीचा निसर्गासंपर्क परिसर, मजबूत तटबंदी आणि सुरक्षिततेच्या दुविकोमानून केलेली रचना पाहिल्यास शहराजी राजानी हा किल्ला निवडण्यामार्गचे महत्व लक्षात येते. शिवरेरीवर झालेल्या संस्कारामंडळे शिवाजी महाराजांना स्वराज्य स्थापनेची प्रेरणा मिळाली. शिवरेरीचे महत्व केवळ त्याच्या संरक्षणात्मक रचनेत नाही तर त्याच्या सामरिक स्थानातील डढलेले आहे. नाणेघाट आणि माळशेज घाट या प्राचीन व्यापारी मार्गावर नजर ठेवण्याचा या किल्ल्यामुळे येथील सताधान्यांना व्यापारावर नियंत्रण ठेवणे सहज शक्य होत असे. सातवाहनांच्या काळापासून

या घाटखिंडी पश्चिम किनाच्यावरील समुद्र बंदरांना देशाच्या आतील प्रदेशाशी जोडत होत्या. त्यामुळे या परिसरावर नियंत्रण म्हणजे व्यापार, सत्ता आणि सामरिक बळ या तिनीही गोर्टीवर पकड मिळविणे होय. म्हणूनच, पुढे कुठलाही राजवंश आला तरी शिवरेरीवर नियंत्रण मिळवणे हे त्यांच्यासाठी अनिवार्यच होते.

शिवरेरीची रचना ही युद्धकौशल्याचे अद्वितीय उदाहरण आहे. डॉगरकड्यांचे नैसर्गिक बळ आणि त्याला जोडलेली भक्तम चिरेंदी, तटबंदी यामुळे हा किल्ला जवल्यापास अभेद्यच मानला जात असे. साधारणपणे साडेतीन हजार फूट उंचीवर वसलेल्या या किल्ल्याच्या उत्तरेत पोहोचाण्यासाठी सात दरवाज्यांनुसार यावे लागते. हे दरवाजे जवल्यादार व गुंतुळांच्या पद्धतीने बांधलेले असल्यामुळे शरू गोंधळून जाई, त्याचा वेग

मंदावला जाई आणि मग गडावरून हल्ला चढविणे सोपे होई.

किल्ल्याच्या माथ्यावर पोहोचल्यानंतर एक विस्तीर्ण पठार दिसते. त्यात निवासासाठी घेर, धान्यासाठ्याची कोठारे, तसेच प्रस्तरात खोदलेली पाण्याची मोठी टाकी आहेत. उन्हाळ्यातील उत्तरेत किंवा शत्रुच्या दीर्घकाळ चालणाऱ्या वेढायातील या पाणीसाठ्यामुळे गडावीची स्वायत्ता टिकून राहायची. किल्ल्याच्या उत्तरेला 'केलेलोट' नावाचा उग्र कडा आहे, जिथून शरून्या खाली फेकले जात असे.

किल्ल्याच्या आत शिवाई देवीचे मंदिर आहे. शिवरेरी हा केवळ सैन्यदृष्ट्या महत्वाचा गड नाही, तर धार्मिक आणि सांस्कृतिक दृष्ट्याही पूज्य मानला जातो.

आजही शिवरेरी महाराष्ट्राच्या लोकमानसात अपार आदाराचे स्थान राखतो. दरवर्षी १९ केब्रुवारी रोजी छत्रपती शिवाजी महाराजांची जयंती येथे मोठ्या उत्साहात साजारी केली जाते. हजारो शिवभक्त, शाळकरी मुले, इतिहासप्रेमी व पर्यटक या दिवशी गडावर एकत्र येतात. शिवरेरीचा गगनभेदी निनाद त्यांना धैर्य, शौर्य आणि स्वराज्याच्या विचारांनी प्रेरित करतो.

शिवरेरी किल्ल्याचा प्रवास केवळ ऐतिहासिक सफर नसून, त्याच्या आसपासाच्या परिसरात अनेक अद्भुत ठिकाणे आहेत. इथे इतिहास, अध्यात्म आणि निर्सर्गांची यांचा गोर्टीवर जातील यांचा अभियान किंवा विहारांचा समावेश आहे. कोरीव निक्षेपकला यामुळे हे ठिकाण विशेष आहे. इतिहास, अध्यात्म अनिसर्ग यांचा सुंदर मिलाफ असलेल्या देण्याचा अनिसर्ग यांच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

खो तर, शिवरेरी हा केवळ दाढ आणि मारीचा किल्ला नाही तर त आहे धैर्याची सोत, चारिसाचा आधार आणि महाराष्ट्राच्या अस्तित्वात अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा मानांकन यादीत छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्याच्या समावेश करण्यात आला असून, शिवरेरीला त्या सम्नानीवै प्रेरितीमध्ये स्थान निनाद याहोते. यामुळे शिवरेरीला जागतिक वस्त्रावरही एतिहासिक महाराष्ट्राच्या आठावाजाच्या आठावाजाच्या ठिकाणांना भेट देण्याचा अनुभव अविसर्गीय ठिकाण.

